

II. FORMACJA LITURGICZNA

Jan Paweł II i liturgia

abp Geraldo Majella Agnelo ¹

Gdziekolwiek na świecie gromadzą się chrześcijanie-katolicy na sprawowanie Wieczerzy Pańskiej, w Modlitwie eucharystycznej słyszy się już od osiemnastu lat wypowiedane głośno imię naszego Papieża Jana Pawła II. Jest to wyrazem tego, że celebrowanie misterium Chrystusa dokonuje się we wspólnocie kościelnej, której centralną postacią jest Następca św. Piotra Apostoła, który w miłości przewodniczy wszystkim Kościołom. Podkreślenie owej wspólnoty z Papieżem w samym sercu liturgii eucharystycznej skłania do refleksji nad zagadnieniem: Jan Paweł II i liturgia.

Magisterium Ojca Świętego o liturgii dokonuje się w sposób szczególny na dwóch płaszczyznach: w osobistym przewodniczeniu celebracjom liturgicznym oraz w Jego nauczaniu.

Przewodniczenie celebracjom liturgicznym

Przy niezliczonych okazjach wszyscy wierzący i niewierzący mogli się już przekonać osobiście lub za pośrednictwem telewizji o głębi wewnętrznej pobożności Ojca Świętego. Duchowość ta jest jakże wyraźnie widoczna we wszystkich celebracjach liturgicznych, którym przewodniczy Jan Paweł II. Pierwszą lekcją, jakiej Papież udziela każdemu, kto się z Nim modli w Jego prywatnej kaplicy, w bazylice św. Piotra, na stadionach czy też po prostu na placach naszych miast, jest świadectwo głębokiego przeżywania celebrowanego misterium i żywego w nim uczestnictwa.

Nowością w dotychczasowej tradycji watykańskiej, wyróżniającą od samego początku pontyfikat Jana Pawła II, jest Jego wola celebrowania codziennej Mszy świętej w prywatnej kaplicy przy udziale grupy wiernych. Wiele już osób z całego świata miało szczęście uczestniczyć w tej szczególnej modlitwie z Ojcem Świętym; modlitwie pozostającej w duszy na zawsze i umacniającej człowieka na każdy dzień jego ziemskiego pielgrzymowania.

Celebracje Ojca Świętego w bazylice św. Piotra w Rzymie wprowadzają nas w wielkie bogactwo sakramentalnej natury Kościoła. Jest to przede wszystkim sprawowanie Eucharystii, a obok niej udzielanie chrztu, sakramentu małżeństwa, święceń kapłańskich, bierzmowania, sakramentu pokuty, nieszpory...

Wizytacje rzymskich parafii, których centralnym punktem jest sprawowanie Eucharystii, świadczą z jednej strony o trosce Jana Pawła II o Kościół, którego jest Biskupem, z drugiej zaś przypominają ochrzczonym o wielkiej wadze uczestnictwa w niedzielnej Mszy świętej we wspólnocie chrześcijan, do której przynależą.

Celebracje Papieża w czasie Jego podróży apostolskich do wszystkich zakątków świata ukazują także pełne otwarcie Jana Pawła II na różne style sprawowania świętych misterium przy zachowaniu istoty rytu rzymskiego.

Nie można także zapomnieć o fakcie, że Ojciec Święty przewodniczy celebracjom w różnych rytach zachodnich i wschodnich. Przykładem tego w ostatnich dniach była nieszporna Służba Boża w rycie bizantyjskim sprawowana przez biskupów ukraińskich pod przewodnictwem Papieża w bazylice św. Piotra (27 października).

Nauka Jana Pawła II o liturgii

Liczne są wypowiedzi Papieża na temat liturgii. Są one zawarte w encyklikach, adhortacjach apostolskich, listach apostolskich oraz w licznych przemówieniach przy szczególnych okazjach i okolicznościach, a więc na zebraniach plenarnych Kongregacji kierującej życiem liturgicznym Kościoła, w czasie wizyt ad limina, niedzielnej modlitwy "Anioł Pański" oraz w czasie katechez środowisk. Trudno jest na tym miejscu dokonać pełnego przeglądu myśli liturgicznej Jana Pawła II. Zatrzymajmy się więc tylko na najważniejszych aspektach tej myśli.

W największym uproszczeniu można by powiedzieć, że Jan Paweł II za najważniejsze swoje zadanie uznał taką posługę, która mogłaby pomóc Kościołowi w interioryzacji reformy liturgicznej zapoczątkowanej przez Sobór Watykański II i kontynuowanej przez Papieża Pawła VI. Zwykła bowiem zmiana tekstów i rytów liturgicznych jest tylko pierwszym krokiem na drodze udoskonalenia celebracji. Celebrację liturgiczną trzeba jeszcze uzupełnić o przeżycie misterium w ludzkim sercu i o wprowadzanie go w codzienne życie.

Za pontyfikatu Jana Pawła II został opublikowany Ceremoniał Biskupi uwzględniający posoborowe wskazówki i rozporządzenia. Ujrzały też światło dzienne inne księgi liturgiczne. Należy do nich księga Obrzędów Błogosławieństw, uwzględniająca szczególne sytuacje, momenty, miejsca i daty z życia wspólnoty wiernych oraz poszczególnych chrześcijan. Należy do nich także dodatek do Mszału rzymskiego stanowiący osobny Mszał Maryjny. Zostało też opublikowane drugie wydanie wzorcowe Liturgii Godzin, Obrzędów Sakramentu Małżeństwa oraz Świeceń Biskupa, Prezbitera i Diakona. Jan Paweł II nie zapomniał też o zwróceniu uwagi na misterium Eucharystii w swoim liście *Dominicae Cenae* oraz na pobożność ludową.

Kontynuacja i recepcja Konstytucji o liturgii świętej

W ostatnim czasie Jan Paweł II często rozwijał i przypominał nauczanie soborowe o liturgii. Najbardziej jednak znaczące myśli na ten temat zawarte są w Jego liście apostolskim *Vicesimus quintus annus* napisanym z okazji 25-lecia ukazania się Konstytucji o liturgii świętej.

We wstępie do wspomnianego wyżej dokumentu Ojciec Święty podkreśla, że przez wprowadzenie w życie reformy liturgii Sobór Watykański II doskonale zrealizował podstawowy cel, jaki sobie nakreślił. Jan Paweł II koncentruje się następnie na kluczowych elementach misterium kultu chrześcijańskiego, zarówno z punktu widzenia teologiczno-obrzędowego jak i w aspekcie pastoralno-dyscyplinarnym. Krótki rzut oka, choćby tylko na tytuły stanowiące treść dokumentu, pozwala dostrzec ducha i konkretność wypowiedzi Ojca Świętego.

Odnowa w duchu tradycji: "Reforma obrzędów i ksiąg liturgicznych" została rozpoczęta niemal bezpośrednio po ogłoszeniu Konstytucji *Sacrosanctum Concilium* i została zrealizowana w ciągu kilku lat dzięki wielkiej i bezinteresownej pracy dużej grupy ekspertów i pasterzy ze wszystkich stron świata. W pracy tej kierowano się soborową zasadą wierności Tradycji i otwarcia się na prawowity postęp; dlatego można powiedzieć, że reforma liturgiczna jest ściśle tradycyjna, *Źad normam Sanctorum Patrum*" (4).

Wśród zasad konstytucji soborowej, podstawowych dla reformy i niezbędnych także dziś dla doprowadzenia wiernych do aktywnego uczestnictwa w sprawowanej liturgii, Ojciec Święty podkreśla szczególnie trzy z nich. Są to: uobecnianie Paschalnego Misterium, czytanie Słowa Bożego i objawianie się Kościoła samemu sobie.

Papież uważa również za stosowne podkreślić, że w dziedzinie liturgii potrzebna jest ciągła troska i zaangażowanie całego Kościoła: "Jeżeli dziś można uznać, że reforma Liturgii, taka jakiej chciał Sobór Watykański II, została już zrealizowana, to zadaniem do wykonania pozostaje wciąż jeszcze duszpasterstwo liturgiczne, które pozwoli z bogactwa Liturgii obficie czerpać moc spływającą z Chrystusa na wszystkie członki Jego Ciała, którym jest Kościół" (10). Z tego, co powiedziano wyżej, wynikają wskazania dla wprowadzania odnowy życia liturgicznego, poczynając od celebracji i jej elementów składowych, wśród których mieści się "wierność obrzędom i autentycznym tekstom liturgicznym" - a "brak wierności w tym zakresie może także dotknąć samej ważności sakramentów" (10) - czynne uczestnictwo wiernych, wymiar wspólnotowy, aspekt dyscyplinarny, posługiwanie się językiem żywym, bez eliminowania jednak języka łacińskiego, przewidziany zakres adaptacji stosownie do potrzeb wspólnot i poszczególnych osób, możliwe, a czasem nawet konieczne otwarcie się na ducha i kulturę różnych narodów.

Zatrzymując się nad praktycznym wprowadzaniem reformy liturgicznej w życie, Ojciec Święty nie traci z oczu dzisiejszej rzeczywistości i dlatego mówi o napotykanym trudnościach, o pozytywnych rezultatach oraz o błędnych zastosowaniach tej odnowy.

W świetle wieloletnich doświadczeń utrwalania się i interioryzacji reformy liturgicznej według ksiąg i aktualnych rytów, Papież widzi przyszłość tej odnowy wskazując jednocześnie na niektóre nie dokończone jeszcze zadania. Są nimi: formacja biblijna i liturgiczna, dostosowanie do różnych kultur,

zwracanie uwagi na ciągle nowe problemy oraz pogłębione zwrócenie uwagi na wzajemną relację liturgii i pobożności ludowej.

W końcu Papież przypomina o roli, jaką mają spełniać różne instytucje odpowiedzialne za odnowę liturgiczną. Są nimi: Kongregacja do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, konferencje biskupów i biskup diecezjalny.

Inkulturacja liturgii

Nie ulega wątpliwości, że Jan Paweł II przyczynił się w sposób decydujący do dojrzewania problematyki dotyczącej dostosowania się liturgii rzymskiej do różnych i zróżnicowanych kultur, problemu tak dawnego jak Kościół i równocześnie nowego, podejmowanego zarówno z entuzjazmem, jak i z oporami. Świadectwem tego jest sprawowanie Eucharystii przez Papieża w czasie Jego podróży apostolskich. Czy można zapomnieć na przykład "koloryt" zdobiący bazylikę św. Piotra w czasie Mszy świętej na otwarcie i na zakończenie Synodu Afrykańskiego?

Stwierdzenie wzajemnego związku między kulturą i liturgią zostało zaznaczone wyraźnie w encyklice Jana Pawła II *Slavorum Apostoli* z dnia 2 czerwca 1985 roku. W dokumencie tym Papież mówi, że dzieło św. Cyryla i Metodego jest nauką o tym, że liturgia należy do ludu i jest dla ludu. Ojciec Święty wskazuje także, iż należy się liczyć z różnymi tradycjami kościelnymi. Podkreśla, że dwaj bracia z Tessalonik "nie obawiali się wprowadzenia języka słowiańskiego do liturgii, czyniąc zeń skuteczne narzędzie przybliżenia prawd Bożych ludom mówiącym tym językiem" (12). "Kierowani ideałem - pisze dalej Papież - zjednoczenia w Chrystusie nowych wierzących dali językowi słowiańskiemu bogate, piękne teksty liturgii bizantyjskiej i dostosowali do umysłowości i obyczajów nowych ludów subtelne i złożone przepisy prawa grecko-rzymskiego" (13).

W encyklice *Redemptoris Mater* z dnia 25 marca 1987 Papież przypomina zróżnicowane formy kultu Matki Boga w Kościołach Wschodu, zgodne z ich duchem kulturowym. Ojciec Święty podkreśla przy tym, że różne tradycje wschodnie i zachodnie mają wartość komplementarną i stanowią wspólne bogactwo Kościoła. "Tak wielkie bogactwo chwały, zebrane z różnych form wielkiej tradycji Kościoła, mogłoby nam pomóc do tego, aby Kościół zaczął na nowo oddychać w pełni Tębydwoma płucami: chodzi o Wschód i Zachód" (34).

W takim kontekście trzeba tu jeszcze zwrócić szczególną uwagę na instrukcję *Liturgia rzymska i inkulturacja*, ogłoszoną dnia 25 stycznia 1994 roku, która kończy się takim stwierdzeniem: "Niniejsza Instrukcja została przygotowana przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z polecenia Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II, który ją zatwierdził i nakazał publikować" (70).

Zakończenie

Nadzwyczajny Jubileuszowy Rok Odkupienia (1983/84) dla całego Kościoła stanowił wychowawczą zachętę, by w "wyjątkowy sposób" odkryć "zwyczajną" rzeczywistość, jaką jest życie sakramentalne.

W liście *Tertio Millennio adveniente* stanowiącym program przygotowań do jubileuszowego roku 2000 Jan Paweł II daje najważniejsze wskazania, jak ożywić dynamizm sakramentalny życia chrześcijańskiego. Stać się to powinno przez postawienie akcentów: trynitarnego (Chrystus - Duch Święty - Ojciec) oraz sakramentalnego (chrzest, bierzmowanie, pokuta i Eucharystia), zapraszających zgodnie do refleksji nad komunią między Bogiem i ludzkością. Komunia ta, przypieczętowana w Chrystusie, narodzonym z Dziewicy Maryi, znajduje swe odbicie w celebrującym Kościele, by następnie wyrazić się w życiu wiary, nadziei i miłości każdego ucznia Pana, czyli w kulcie, jakim jest życie "w Duchu i w prawdzie".

L'Osservatore Romano, wyd. wł., 17 listopada 1996,
tłum. z wł. ks. Józef Sroka

"Eucharystia jest główną i centralną racją bytu sakramentu Kapłaństwa. (...)
Nasz kult eucharystyczny, który ma miejsce w czasie odprawiania Mszy świętej, jak i nasza cześć względem Najświętszego Sakramentu, są jak gdyby ożywczym prądem, który jednoczy nasze służebne czyli hierarchiczne Kapłaństwo z powszechnym kapłaństwem wiernych, okazując równocześnie to nasze Kapłaństwo w jego punkcie szczytowym i centralnym zarazem. Kapłan

wypełnia swoje główne posłannictwo i objawia się najpełniej przy sprawowaniu Eucharystii, a objawienie to najdojrzalsze jest wówczas, gdy sam siebie w tej Tajemnicy jak najgłębiej ukrywa, aby ona sama jaśniała ludzkim sercom i sumieniom przez jego posługę. Jest to najwyższa forma >królewskiego kapłaństwa<, >źródło i zarazem szczyt całego życia chrześcijańskiego<" (Jan Paweł II, Dominicae Cenae, 2).

PRZYPISY

1 Sekretarz Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów.